

Санда Ђорац

студент Докторских студија

Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

УДК: 37.014.1 - 053.2 (=214.58)

Примљено: 19. новембар 2009.

Стручни чланак

ПРАВО ДЕТЕТА НА ОБРАЗОВАЊЕ У ИЗБЕГЛИЧКОЈ РОМСКОЈ ПОПУЛАЦИЈИ (камп Чесмин Луг)

Обрађено је питање поштовања права деце на образовање као једног од основних и фундаменталних права које је деци гарантовано Конвенцијом, Уставом и законом. У раду је коришћено и израживање сироведено у једној маргинализованој друштвеној групи која је по много чему специфична, али је на овом месту изложен само део тог израживања, које представља ситуацију пресека, а односи се на избеглице који чине бројну Ромску националну мањину смештену у избегличке кампове на северу Косова и Метохије.

***Кључне речи:** Право деце на образовање, Ромска национална мањина, проблем Рома на Косову и Метохији; право деце, избеглице*

I. Увод

Свако друштво очекује да деца која у њему живе одрасту у способне и одговорне грађане који ће допринети добробити заједнице. Самим рођењем детету припадају извесна права, којима се оно заиста уважава као личност у складу са његовим емоционалним, менталним, али и свим другим способностима.

„Детету, са обзиром на његову физичку и менталну незрелост, потребни су посебна заштита и брига, укључујући и одговарајућу правну заштиту, како пре, тако и после рођења.”¹

---

¹ Конвенција о правима детета (Преамбула). Конвенција је усвојена под окриљем Генералне скупштине Уједињених нација 20. новембра 1989. године и као међународни инструмент поставља стандарде у овој области. Наша земља је Конвенцију о правима детета ратификовала Законом о ратификацији (*Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 15/1990). Накнадно су ратификовани Факултативни протокол о учешћу деце у оружаним сукобима уз Конвенцију о правима детета и Факултативни протокол о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији уз Конвенцију о правима

Права детета као нераздвојиви део људских права, подразумевају обезбеђење услова за безбедан живот и развој детета у здравом окружењу, са циљем да дете оствари своје реалне потенцијале и на тај начин допринесе широј друштвеној заједници. Дакле, то су права која свако дете има, без обзира у којој држави живи, у ком политичком, културном или економском окружењу и у складу са каквим традицијама, обичајима и веровањима се развија. Садржина ових права је прилагођена циљевима који се желе постићи, а то су социјална сигурност и развој деце, али се остваривање ових циљева највише везује за породицу, односно родитеље, а потом за државу.²

Корак ка уобличавању механизма за заштиту права детета представља доношење Породичног закона,³ који је имао за циљ да се у Србији област породичних односа нормативно усклади са савременим европским законодавством, али и праксом, уз пуно уважавање новог карактера породичних односа и савременог концепта права човека, а посебно права детета.⁴

А. Право детета на образовање

Услови за развој личности, до нивоа који је чини кадром да поступа слободно, одговорно и у складу са сопственим системом вредности и циљева подразумевају обезбеђивање права деце у две равни: прва је, права на једнаке могућности у погледу коришћења друштвених ресурса, односно образовања, здравља, културе, информисања и сл., а друга се односи на право на заштиту, која

детета (*Службени лист СРЈ – Међународни ујовори*, бр. 7/2000). Оба протокола усвојена су маја 2000. године резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација, а ступили су на снагу јануара 2002. године.

² З. Поњавић, *Породично право*, Крагујевац 2007, 228

³ Породични закон, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 18/2005

⁴ Нека од најважнијих права која су посебно прокламована и заштићена су:

- Право детета да да зна ко су му родитељи (Породични закон, чл. 59.)
- Право детета да живи са родитељима (Породични закон, чл. 60.)
- Право детета на личне односе са родитељем са којим не живи (Породични закон, чл. 61.)
- Право детета на правилан и потупн развој (Породични закон, чл. 62.)
- Право детета да образовање (Породични закон, чл. 63.)
- Право детета да предузима правне послове (Породични закон, чл. 64.)
- Право детета на слободно изражавање мишљења (Породични закон, чл. 65.)

морају успоставити баланс између активности родитеља и самосталног удела детета.⁵

Образовање је педагошки процес и резултат усвајања знања, умења и навика посредством школе и других фактора, као што су породица, културне установе, средства јавног информисања, али и личних напора који доприносе формирању личности и воде самоодређењу.⁶ Једно је од основних и најважнијих права за свако дете, али је истовремено и предуслов општег развоја сваког друштва. Има за циљ елиминацију неписмености и незнања, развој личности и обдарености детета, али и развој његових менталних и психичких способности. Најзад, образовањем је олакшан приступ науци, техничком знању и свим информацијама савремене тековине. Крајњи циљ образовања је интелектуално оспособљавање, па дете образовањем треба да буде усмерено и на припрему за самосталан и одговоран живот, развој поштовања својих родитеља, културног идентитета језика и вредности, националних вредности земље у којој живи, али и цивилизација које су различите од његове.

У овој области од посебног значаја је Конвенција против дискриминације у образовању, којом се забрањује дискриминација заснована на раси, боји, полу, језику, вери, политичком или другом уверењу, националном или друштвеном пореклу, економским условима или рођењу.⁷

Уставним и законским нормама утврђено је обавезно и бесплатно основно осмогодишње школовање.⁸ Дете има право на образовање у складу са својим способностима, жељама и склоностима, а дете које је навршило 15. годину живота и способно је за расуђивање може само одлучити коју ће средњу школу похађати.⁹ Што се тиче даљег школовања детета, држава је дужна да подстиче развој различитих облика средњошколског образовања и учини га доступним свој деци,

---

⁵ М. Обретковић, *Дейинство и права дејетета*, у: *Права детета, права човека*, Београд 1996, 17.

⁶ *Мала енциклопедија*, књига 2, Београд 1986, 850

⁷ UNESCO Convention against discrimination in education, усвојена 14. децембра 1960. године на Генералној конференцији UNESCO-а. Ступила је на снагу 22. маја 1962. године, а до децембра 2005. године 91 држава, међу којима и наша земља, приступила је Конвенцији (*Службени листи ФНРЈ - Међународни ујовори*, бр. 4/64).

⁸ Устав Републике Србије, чл. 32. ст. 2. (*Службени ласник Републике Србије*, бр. 98/2006), Закон о основама система образовања и васпитања, чл. 4. ст.3. (*Службени ласник Републике Србије*, бр. 62/2003) и Закон о основној школи, чл. 8. т. 1. (*Службени ласник Републике Србије*, 50/1992).

⁹ *Породични закон*, чл. 63.

те да омогући свима стицање високог образовања на основу индивидуалних способности. Међутим, главну улогу имају његови родитељи према својим могућностима. То значи да не постоји правна обавеза родитеља да осигурају детету средње или високо стручно образовање.¹⁰ Даље, код питања образовања посебно је значајна одредба Конвенције о правима детета која захтева предузимање потребних мера да се дисциплина у школи спроводи на начин примерен људском достојанству детета, односно да су све форме физичког кажњавања апсолутно неприхватљиве.¹¹

Б. Ромска национална мањина

Законом о заштити права и слобода националних мањина, Роми су признати за мањину.¹² Припадницима националне мањине јемчи се равноправност пред законом и једнака законска заштита,¹³ па обзиром да законски прописи забрањују дискриминацију по сваком основу, сматрају се равноправним грађанима земље у којој су настањени. Међутим, пракса и њихов свакодневни живот су другачији. Тешки услови живота, дискриминација, кршење права, сиромаштво, расистички клишеи, предрасуде и стереотипови, али и чиновни насиља над Ромима, нису непознаница и углавном остају игнорисани. Посебно су угрожена ромска деца, која због сиромаштва и социјалне искључености немају шансу да остваре своја основна права.¹⁴ Суочавају са са многим тешкоћама и

---

¹⁰ Али, несумњиво је да ће се већина родитеља добровољно одрећи многих својих потреба како би деци обезбедили што боље и потпуније образовање. Тако М. Драшкић, *Породично право и права деце*, Београд 2007, 238.

¹¹ Конвенција о правима детета чл. 28. ст.2. Видети и *Case of Campbell and Cosans v. The United Kingdom*, No. 7511/76 и 7743/76 од 29. јануара 1982. године и 21. фебруара 1983. године.

¹² Закон о заштити права и слобода националних мањина, чл. 2. (*Службени лист СРЈ*, бр. 11/2002)

¹³ Устав Републике Србије, чл. 76. ст.1.

¹⁴ Ромска деца у недовољној мери говоре српски језик због чега имају проблема са школовањем, а често им се дешава и да их означе као децу са посебним потребама. Међутим то није случај само код нас; Пракса Европског суда за људска права: *Case of D.H. and others v. The Czech Republic*, No. 57325/00 од 13. новембра 2007. године. Наиме, осамнаесторо ромске деце поднело је тужбу због широко раширене праксе упућивања ромских ђака у „специјалне“ школе за децу са сметњама у развоју. Ова одлука представља кулминацију осмогодишње судске борбе, током које су тужиоци доказивали постојање одговорности државе у пракси упућивања ромских ђака у школе за децу са посебним потребама, без обзира на њихове интелектуалне способности, а тестови који су коришћени за процену менталних способности деце садржали су културалне предрасуде

препрекама у приступу образовању и на тај начин се циклус депривације и изолације обнавља.¹⁵

На иницијативу Светске банке и других међународних развојних институција период од 2005. до 2015. године проглашен је Декадом Рома,¹⁶ а има за циљ да допринесе бржем побољшању социјално-економског статуса ромске популације и смањењу сиромаштва Рома широм света. Декада Рома представља паневропску иницијативу чији је циљ јачање интеграције Рома, највеће мањине у Европи и истовремено је прави инструмент за европско решење изазова искључености Рома. Означена је и као међународни напор да се на координиран, отворен и јасан начин промене животи Рома у областима образовања, здравства, запошљавања и становања.

В. Проблем Рома на Косову и Метохији

Етничко чишћење неалбанског становништва са Косова и Метохије почело је ваздушном кампањом НАТО-а 1999. године и повлачењем војске Србије из Покрајне. Јуна месеца исте године Албанци из Косовске Митровице запали су и до темеља уништили Ромску махалу, највеће ромско насеље у бившој Југославији. Роми који су из својих кућа протерани, нашли су уточиште на северу Косова или

према Ромима. Велико веће Европског суда за људска права је већином гласова (13 према 4) донело пресуду у којој се наводи да сегрегација ромских ученика у школама за децу са посебним потребама представља облик противзаконите дискриминације, којом се крше основна људска права. Суд је закључио да се праксом расне сегрегације у образовању крши чл. 14 Европске конвенције о људским правима, којом се забрањује дискриминација, као и чл. 2. Протокола 1, којим се осигурава право на образовање.

¹⁵ Стога, образовање има кључну улогу у побољшању положаја Рома и успостављању односа између Рома и других заједница, како повећањем њихових економских и социјалних могућности, тако и повећањем разумевања кроз учешће Рома у образовном систему. *Заштита ромске деце кроз праћење и заштитицање*, Центар за права детета, Београд 2007, 6

¹⁶ У фебруару 2005. године председници Влада Србије, Бугарске, Хрватске, Чешке Републике, Мађарске, Македоније, Црне Горе, Румуније и Словачке прогласили су Декаду укључења Рома 2005. – 2015., потписавши следећу декларацију: „Ослањујући се на подстрек који је пружила конференција која је одржана 2003. године „Роми у Европи која се шири: изазови за будућност“, обавезујемо се да ће наше Владе радити на откалањању дискриминације и премошћивању неприхватљивог јаза који постоји између Рома и остатка друштва, онако како је идентификовано у нашим акционим плановима за Декаду. Проглашавамо године од 2005. до 2015. Декадом укључења Рома и обавезујемо се да ћемо подржавати учествовање и ангажовање националних заједница Рома у остваривању циљева Декаде и постављању и показивању напредка мерењем резултата и разматрањем искустава у примени акционих планова Декаде.“

у централној Србији. Оне који су остали на Косову, власти Уједињених нација су сместиле у кампове за интерно расељена лица у местима Житковац, Чесмин Луг и Каблар. Они чине РАЕ популацију која представља ромску мањинску групу унутар које се део припадника изјашњава као Ашкалије и Египћани.

II. Циљеви истраживања

Свакако да су деца, као саставни део ове популације о којој говоримо, посебно угрожена обзиром да су у позицији да њихов опстанак и развој у потпуности зависе од одраслих, али и од околности у којима се рађају и расту. Стога имајући у виду стање у коме се она налазе, одређени су циљеви истраживања поштовања права детета на образовање, па је неопходно утврдити да ли је нарушено ово право које је детету гарантовано, који су узроци који доводе до кршења тог права, као и последице које из тога произилазе.

III. Материјал и метод рада

Истраживање је спроведено током 2007. године у избегличком ромском кампу Чесмин Луг са укупно 94 испитаника, који су становници овог кампа, разврстани у 16 породица од којих је 57-оро деце и 37-оро одраслих особа. Подаци о испитаницима добијени су од координатора наведеног кампа и непосредном реализацијом упитника по унапред припремљеној анкети.

Координатор кампа је особа задужена за праћење стања у самом кампу, али и за сарадњу са особама, установама и институцијама изван кампа. Од координатора кампа добијени су подаци о становницима кампа и то: број становника, број породица, податке који се тичу личног имена, године рођења, брачног статуса, уписа у матичне књиге рођених, вакцинације, похађања школе, социјалне покривености и сл.

Камп је лоциран на удаљености од неколико стотина метара од депоније јаловине рудника и топионице олова индустријско хемијско-металуршког комбината „Трепча”. Наиме, ова индустрија примарно емитује олово у животну средину, али је путем технолошких процеса „привела“ и јаловишта,

међупродукте и остале отпадне материје. Такође, ромска популација у складу са својим етничким и културним наслеђем, често користи олово у ритуалној и народној медицини. Тако за разлику од осталих ромских насеља која углавном имају проблеме са водом, струјом и хигијеном, становници овог насеља суочавају се и са другим проблемом који директно угрожава њихово здравље.

IV. Резултати рада

Обрадом подака дошли смо до резултата који су приказани табеларно. У свакој од табела обрађена су питања која се односе на расподелу испитаника у односу на пунолетност, расподелу деце по узрасту, затим према полу, расподелу деце школског узраста, у односу на школовање, али и расподелу деце школског узраста по полу у односу на школовање.

Табела 1. *Расподела испитаника према пунолећности*

Старост испитаника	Број	%
Деца	57	60,64
Одрасли	37	39,36
Укупно	94	100,00

Резултати приказани у Табели 1. нам потврђују традиционалне ставове да је ово популација у којој породице имају више деце, којих је у односу на одрасле значајно више и то 57(60,64%), а одраслих је 37(39,36%). На основу чињеничног стања на терену уверили смо се и да деца која живе и расту у наведеном избегличком кампу нису довољно ухрањена, немају изграђене хигијенске навике у исхрани, личној хигијени, неги и одржавању чистоће тела, као и да постоји одсуство хигијенског режима у игрању. Наиме, деца највише времена проводе на земљи и често у рукама држе различите предмете, односно у уста стављају ствари које нису за јело.

Табела 2. *Расподела деце према узрасту*

Узраст детета	Број	%
< 6	20	35,09
6-12	23	40,35
12-18	14	24,56
Укупно	57	100,00

У Табели 2. приказани су резултати расподеле деце по узрасним групама. Највећи број деце припада узрасној групи од 6 до 12 година, њих 23(40,35%), што посматрано у односу на 1999. годину, када су испитаници пресељени и смештени у избеглички камп, показује да су мајке одлучивале да рађају велики број деце, иако је ситуација у којој су се нашле избеглиштвом много лошија. То потврђује и податак који је везан за узрасну групу деце до 6 година, где су сва деца рођена после 1999. године, а број деце је нешто мањи и износи 20-оро деце, односно 35,09%. Трећој узрасној групи припадају деца која имају између 12 и 18 година, њих је 14-оро, што је 24,56%. Затим обрадом података, дошли смо до резултата просечне стрости деце који износи 7,84 године.

Табела 3. *Расподела деце према полу*

	Мушки пол		Женски пол		Укупно	
	n	%	n	%	n	%
Број малолетне деце	28	49,12	29	50,88	57	100,00
Број школске деце	16	53,33	14	46,67	30	100,00

Досадашња сазнања и устаљена пракса показују да је родни аспект основ за разлике и да се разлика прави међу децом још у најранијем узрасту. Наиме, присутни су различити модели понашања и социјализације девојчица и дечака у најранијем узрасту, који утиче на поделу улога у каснијем животу.

У Табели 3. видимо резултате расподеле испитаника према полу па видимо да има 28 дечака и 29 девојчица, односно има укупно 30-оро деце школског узраста од којих је 16 дечака и 14 девојчица.

Табела 4. *Расподела деце школској узраста, у односу на школовање*

	Број	%
Похађа школу	13	43,33
Не похађа школу	17	56,67
Укупно	30	100,00

Поменули смо значај који образовање има за сву децу, али и за друштво у целини. Увидом у конкретну ситуацију и чињенично стање на терену оценили смо да се ово право грубо крши, па смо приступили истраживању у циљу добијања конкретних података који ће показати степен поштовања поменутог права.

Од укупно 30-оро деце школског узраста, свега 13-оро деце похађа школу, што процентуално износи 43,33%, а 17-оро деце не похађа школу, што је 56,67%. Тестирањем добијених резултата видимо да је број оних који не похађају редовно школу статистички значајно већи од броја оних који школу похађају, па закључујемо да више од половине од укупног броја школске деце не иде у школу.

Резултати су још више поражавајући, ако се има у виду чињеница да наведени резултати од 13-оро деце нису реални, јер је то у ствари број оне деце која су у школу уписана, а то нису истовремено деца која редовно одлазе у школу, похађају наставу и одговарају на школске обавезе. Ситуација је другачија у смислу да нека деца у школу иду само у зимском периоду, да би се грејала.

Табела 5. *Расподела деце школској узраста, по полу, у односу на школовање*

	Мушки пол		Женски пол	
	n	%	n	%
Похађа школу	7	53,85	6	46,15

Не похађа школу	9	52,94	8	47,06
Укупно	16	53,33	14	46,67

Укорееено мишљење, да међу овим становништвом постоји дискриминација женске деце у односу на школовање, овим истраживањем нисмо потврдили, јер тестирањем разлике међу половима, код деце која не похађају школу, видимо да статистички значајна разлика не постоји, односно да је приближан број дечака и девојчица који иду у школу. Дакле, код ове групе испитаника проблем полне сегрегације не постоји, већ се као проблем јавља уопште кршење права на образовање, које свој деци као једнакој припада.

V. Закључак

Упркос знатним напорима које је наша земља учинила последњих година на остваривању права свих на образовање, као и на чињеници да је наша држава потписник готово свих значајних конвенција и декларација које се тичу овог питања, образовање је за неке ипак привилегија, обзиром да свима није подједнако доступно.

У складу са постављеним циљевима, а на основу резултата који су добијени и у овом раду презентовани, можемо да закључимо да је у овом избегличком кампу право деце на образовање нарушено. Узроци нарушавања овог права које је детету гарантовано су прогонство и живот у избеглиштву, непоседовање личних докумената, низак ниво образовања родитеља, немогућност њиховог запослења и обезбеђивања сталних извора прихода, непланирање породице, мајке сувише рано ступају у брак, непоштовање хигијенских режима код деце, деца живе у условима израженог сиромаштва, услови становања су изузетно лоши, непостојање координиране помоћи од стране надлежних институција, али и сукоб надлежности УНМИК администрације и законодавства Републике Србије. Дакле, живе у сиромаштву, не укључени у институције система и изоловани од савремених друштвених токова.

Низ истраживања спроведених у оквиру УНХЦР-а указивали су на катастрофалне услове у којима становници ова три поменута кампа живе. Реализовано је неколико пројеката, чији су резултати указивали на неопходност хитног решавања проблема које становници овог кампа имају, као и њиховог измештања на другу локацију. То је резултирало изградњом новог кампа код „бившег Војног ремонта“ у северном делу Косовске Митровице, који има прикладније услове за живот. Сви становници кампа Житковац исељени су из кампа и већи део становника кампа Чесмин Луг, али не сви, јер је један број тих људи одбио да се пресели, па и данас живи на том месту.

Sanda Ćorac

**CHILDREN'S RIGHT TO EDUCATION
IN REFUGEE ROMA POPULATION
(Camp "Cesmin Lug")**

Summary

Processed is a question of respect a children's rights to education as one of the primary and fundamental rights, which is guaranteed to the children's by the Conventions, the Constitution and Law. In this paper a research is used, which is conducted in a marginalized social group, which is in many ways specific. At this point, the only part of this research is exposed, which is a study section, and refers to respondents who are persecuted Roma minority located in the refugee camps in northern Kosovo and Metohija.

Keywords: *Right of the child to education, Roma national minorities, the problem of the Roma in Kosovo and Metohija, Right of the child, Refugees.*